



Ivo Antič

BOGOVI SO ŽEJNI

Srbski pisatelj in univ. prof. Milorad Pavić (srbsko ime, hrv. priimek), avtor *Hazarskega slovarja*, meni, da v sedanji krizi na Balkanu ne gre toliko za boj narodov kot za boj različnih verstev. Še več: v govoru v Padovi aprila 1991 je celotno evropsko zgodovino postavil na tradicionalne medverske konfrontacije. Po Paviću katoliško-protestantska Evropa že stoletja sistematično uničuje in preganja židovsko in pravoslavno (vzhodnoevropsko) civilizacijo; trenutno naj bi bila srbofobija v Evropi in v svetu prvič močnejša od antisemitizma, tako da so Srbi določeni za genocid, saj naj bi bila zahodna Evropa celo islamu bolj naklonjena. Pavić tudi poudarja, da je središče t. im. bizantinske kulture v Grčiji in Srbiji, ostale pravoslavne dežele so bolj ali manj na obrobju, zlasti seveda daljna Rusija. Hkrati Pavić omenja specifično težavnost srbskega položaja, pri čemer citira svetega Sava, ki je že v 13. stoletju ugotovil, da je Srbija zmeraj »zahodno od vzhoda in vzhodno od zahoda.«

Ob navedenih Pavićevih tezah je možno nakazati nekaj pripomb, saj gre za probleme, ki so še zmeraj nadvse aktualni. Danes, v času, ko je vojna v BiH že v fazi čiste katastrofe, se zdi vprašljivo mnenje, da je Evropa bolj naklonjena islamu kot pravoslavju. Mnogi komentatorji so namreč prepričani, da Evropa načrtno dopušča srbski (pravoslavni) genocid nad bosenskimi pripadniki islama, in sicer z namenom, da se sredi Evrope ne bi utrdila eventualna muslimanska fundamentalistična država, ki bi pomenila začetno vsidranje tega orientalskega »raka« v evropskem telesu. Torej je Pavić, po vsem sodeč, opozarjal na evropske protisrbske genocidne načrte v času, ko so nekateri krogi v Srbiji nedvomno že načrtovali določena genocidna »čiščenja« na Hrvaškem in v Bosni (ter verjetno še kje). Glede na Pavićeva opozorila in glede na določena srbska izkustva iz druge svetovne vojne je seveda razumljivo »opravičilo«, da so Srbi v sedanji balkanski vojni – na podlagi vojaške moči, ki jo imajo – zgolj prehiteli svoje tradicionalne nasprotnike, ki na tleh nekdanje YU predstavljajo katoliške in islamske sile. V takem soočenju velikih svetovnih religij v malem balkanskem kotlu gre torej za arhetipsko prakso zverinskega boja za obstanek v smislu zlovesčega gesla »ubij, če nočeš biti ubit«. Logika tega gesla je povezana z nič manj starodavno in kruto tradicijo krvnega maščevanja, ki jo osvetljuje albanski pregovor: *kriv je ubiti, ne ubijalec*. S tem pregovorom je nemški pisatelj Franz Werfel naslovil svoj roman iz leta 1920; v kontekstu dejstva, da je bil praški Žid, je sporočilo tega naslova mogoče razumeti v smislu določene preroške anticipacije, saj je bilo židovstvo dvajset let pozneje sredi Evrope žrtvovano kot »klavna žrtev« za poravnavo nekih »starih grehov«. Seveda pri vsem tem ni mogoče spregledati resnice, da »elementarna logika«, ki skuša slediti obe omenjeni

gesli, s svojo prakso prej ali slej zaide v slepo ulico lastnega imanentnega paradoksa kot histerične shizofrenične paranoje. Gesli se namreč v bistvu med sabo izključujeta, kajti z njima je mogoče le v nedogled producirati verigo maščevanj in prepoznavanj lastnih namenov v tujih očeh, na tej podlagi pa je nemogoče razkleniti krog ontološke krivde, zmeraj pripisane drugemu. Ker viktimologija kot veja sodobne kriminologije ugotavlja neizbežni »samoprispevek« žrtve k zločinskemu dejanju, se potemtakem zdi, da tej brezizhodnosti še najbolj ustreza dvoumno geslo: *(ne) ubij, da boš ubit*. Zato se ponuja parafraza po Heideggru, ki pravi, da je človek »pastir biti«: to je pač lahko tudi volk, »maskiran« v človeka.

Srbski politik in univ. prof. zgod. dr. Ivan Đurić (»hrv.« ime, srbski priimek) poudarja, da je prvi val pokristjanjenja prišel k Srbom iz Rima, prav tako kot k Hrvatom. Po Đuriću so se Srbi naselili na področju, ki je bilo že pred njihovim prihodom prav po sredini razdeljeno na zahodno in vzhodno rimsko cesarstvo (cesar Teodozij Veliki, 395); Nemanjići, utemeljitelji srbske države, so dobili krono iz Rima, vendar se je srbska kultura kljub temu usmerila k Carigradu. Đurić poudarja, da Srbi vseeno niso postali Bizantinci, izpostavljeni pa so bili turški verziji islama in se potem – kot prvi narod na Balkanu – uprli turškemu pritisku s Karadordevo vstajo v zač. 19. stol. Medtem ko torej Pavić podčrtuje bizantinsko tradicijo, saj v njej vidi bistvo srbske identitete, Đurić srbski bizantizem očitno relativizira. Tu bi kazalo pripomniti, da je nezanosljivost srbskega položaja med zahodom in vzhodom, kar po Sv. Savu navaja Pavić, v določenem protislovju z njegovo tezo, da Srbi poleg Grkov pomenijo središče bizantinske kulture; če bi bili Srbi res tako nedvomno središče bizantinizma kot Grki, srbska umeščenost v zadevni kontekst ne bi bila tako »svetosavsko« problematična. Sicer pa zahodno-vzhodna vmesnost nikakor ni le srbska značilnost, marveč je zaznavna pri vseh balkanskih narodih, pravzaprav pa sploh pri vseh Slovanih. In še to: primerjati in kakorkoli izenačevati srbski in grški prispevek k bizantinski kulturi je zelo vprašljivo početje, saj je srbski delež v glavnem zunaj pomembnejše originalnosti, k čemur prispeva tudi dejstvo, da so bili mnogi umetniki, ki so ustvarjali temelje srbske stare umetnosti, pravzaprav prišli od drugod (npr. t. im. »pictores graeci« – grški slikarji z obale Jadrana; arhitekt samostanske cerkve v Dečanih je bil celo frančiškan Vid iz Kotora). Podobno problematična je seveda tudi originalnost v kulturi drugih balkanskih narodov (Slovencev, Hrvatov, Makedoncev ...).

Zwei Professoren, Vaterland verloren – pravijo Nemci. Profesorji se pač dostikrat razhajajo glede mnogih bistvenih vprašanj. Oblast, ki bi želela povsem ugoditi dvema nasprotujočima si profesorjema, bi obstala zvezanih rok. Ni čudno, da je politika, ki jo ponekod skušajo načrtovati v profesorskih kabinetih, največkrat podobna »frankensteinovskim« mitomanskim (»memorandumskim«) prizadevanjem. Zunaj vseh dvoumnosti in dvomljivosti pa je gotovo predvsem eno: nič ni od včeraj, zlasti ne na Balkanu, kjer ima tako rekoč vsaka stvar »korenine do pekla«. V grotesknem smislu to potrjujejo tudi značilne balkanske »ontološke kletvice«, ki vse prekleto s sistematičnim zaklinjanjem poganjajo nazaj v genitalije staršev. Balkanec je shizoiden tip, obseden z nevrozo porekla, kar se neredko stopnjuje do izrazite psihične travmatiziranosti in do histeričnih (historičnih) delirijev. Stalno spraševanje o poreklu in izvoru je očitno znamenje absolutne krize (balkanske) identitete. Ta kriza je v sedanji vojni v BiH pokazala svoj kataklizmatično spačeni obraz, v katerem vsi plesalci krvavega kola spoznavajo zgolj svoje tujstvo. Zastavljajo se vprašanja tja do Adama in Eve, do Kajna in Abela – ali pa vsaj do Arkadija in Honorija, sinov Teodozija Velikega, ki sta prevzela vsak svojo – prvi vzhodno, drugi zahodno – polovico rimskega cesarstva in s tem pripravila tla za poznejši razkol krščanstva na

katolištvo in pravoslavje (1054). Za sedanjo vojno na Balkanu je kriv Teodozij – je zapisal italijanski novinar. Teodozijeva »bratska delitev«, danes utelešena v Hrvatih in Srbih, v svojih posledicah dobiva razsežnosti mitsko-simbolične, arhetipske, atavistične, »družinske« ali rodovne travme, ki so se ji Bosanci, po vsem sodeč, skušali izogibati najprej s pomočjo bogomilske hereze, nato z islamom in »bošnjaštvom«, ki ni ne hrvatstvo ne srbstvo, ampak se je med drugo svetovno vojno navezovalo celó na gotske korenine, da bi se prikupilo Hitlerju in z njegovim blagoslovom prišlo do samostojne islamske države (memorandum bosenskih musul., 1. nov. 1942). Bosanci poudarjajo, da so se z islamom srečali že davno pred turško zasedbo, in sicer tudi tako, da so prihajali v neposreden stik z Arabci. Kjer se tepeta dva, gorje tretjemu – ta izrek se je paradigmatično uresničil na bosenskih muslimanih. Tako med drugo svetovno vojno kot v sedanji balkanski vojni so bili prav oni najbolj številne žrtve genocidnih ritualov. Določena smer njihove politike je bila: v interesu avtonomne islamske Bosne ne s Srbi ne s Hrvati, ampak izigravati – glede na trenutne razmere – prve z drugimi in obratno. Ta politika je po svoje razumljiva, je pa seveda skrajno problematična in nevarna. Zdi se, da bodo vsi ti zapleti privedli do »ulstrske rešitve«, ki seveda ni nikakršna rešitev, marveč je brezizhodna avtoblokada v smislu neskončne vojne »na obroke«. Tako bo verjetno imelo v sebi še največ tragičnosti spoznanje, da se po vseh pošastnih preobratih »balkanski ekspres« pravzaprav sploh ni premaknil iz izhodišča.

Gre pri vsem tem dejansko le za boj med verstvi, kot meni Pavić? Ali je vera tudi komunizem, o katerem Pavić potoži, da je bil najbolj uničevalen prav do pravoslavlja? Vsa tri zadevna verstva – kat., pravosl., islam – pravzaprav učijo »isto«, v marsičem uči »isto« tudi komunizem (Bog/Marx je eden, njegov prerok je Kristus, Mohamed, Lenin...?). Čemu potemtaka vojne? Se »Bog, skupen vsem ljudem, bojuje sam s sabo? Če ne gre le za »nesporazume«, potem gre za osnovno, biološko, bivanjsko nujno. Med sabo se vojskujejo različne zgodovine, geopsihologije, ekonomije, civilizacije. To so ta (z)verstva, to so ti »bogovi«, ki so žejni človeške krvi in ki vedo, da niti ista vera ni zagotovilo, da brat ne bo zaklal brata.